

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

ПРОГРАМА

навчальної дисципліни за вибором
підготовки докторів філософії зі спеціальності
034 «культурологія»

Харків, 2016

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: Харківська державна академія культури,
кафедра філософії та політології

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: доктор політичних наук, професор
О. І. Романюк.

Затверджено Радою факультету культурології ХДАК
«___» квітня 2016 року, протокол №

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Цивілізаційний розвиток України» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки докторів філософії зі спеціальності 034 «культурологія».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є проблема ідентифікації цивілізаційного розвитку українського суспільства.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальна дисципліна пов'язана з іншими дисциплінами гуманітарних циклів — «Політологія», «Історія та теорія культури», «Культура України», «Історія України», «Соціологія», «Філософія» та «Правознавство».

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. **Мета:** формування знань про сутність, особливості та детермінанти цивілізаційного розвитку українського суспільства

1.2. Завдання:

- сформулювати уявлення про сутність цивілізації;
- дати знання щодо закономірностей цивілізаційного розвитку;
- навчити самостійного аналізу явищ, пов'язаному з цивілізаційним розвитком;
- прищепити патріотичні ціннісні орієнтації.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми аспіранти повинні:

знати:

- сутність понять «цивілізація» та «локальні цивілізації»;
- основні підходи до визначення типів локальних цивілізацій;
- сутність основних етапів цивілізаційного розвитку українського суспільства;
- основні методи дослідження цивілізаційних процесів;
- рекомендовану літературу з курсу.

уміти:

- дати компетентну оцінку подіям, пов'язаним з цивілізаційним розвитком;
- обґрунтувати власну точку зору на сутність цивілізаційного розвитку;
- використовувати одержані знання в майбутній професійній діяльності.

мати навички:

- самостійного аналізу цивілізаційних процесів;
- захисту ідеалів демократії та свободи;
- захисту державної незалежності України.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 години / 2 кредити ECTS, з них 30 годин аудиторних занять (20 год. – лекційних занять, 10 год. – семінарських).

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Програма навчальної дисципліни складається з одного змістовного модуля, який включає в себе 10 тем.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви тем	усього	У тому числі			
		аудиторні	лекції	семінари	сам. робота.
1	2	3	4	3	6
Тема 1. Теоретичні основи дослідження цивілізаційного розвитку	10	4	2	2	6
Тема 2. Шляхи виникнення цивілізаційних ареалів.	8	2	2		6
Тема 3. Генезис та розвиток європейської цивілізації	8	2	2		6
Тема 4. Походження євразійської цивілізації	10	4	2	2	6
Тема 5. Давньоруські державні утворення та їх цивілізаційні зв'язки	10	4	2	2	6
Тема 6. Україна в складі Речі Посполитої: цивілізаційний аспект	8	2	2		6
Тема 7. Українські землі в складі Російської імперії: цивілізаційні наслідки	8	2	2		6
Тема 8. Українські землі в складі західноєвропейських держав	8	2	2		6
Тема 9. Україна в полі радянської цивілізації	10	4	2	2	6
Тема 10. Сучасні проблеми цивілізаційного вибору розвитку України	10	4	2	2	6
Усього годин	90	30	20	10	60

ЗМІСТ КУРСУ

Тема 1. Теоретичні основи дослідження цивілізаційного розвитку

Мета – з'ясувати сутність понять «цивілізація» й «локальні цивілізації» та сформулювати знання про становленням уявлень про цивілізації в історії суспільної думки.

Походження поняття «цивілізація». Праця Віктор де Мірабо «Друг людства» (1757). Трактатування цивілізації як стадії суспільного розвитку, якій притаманне виділення соціуму з природи та домінування соціальних чинників життєдіяльності людини над природними. Праці Льюїса Моргана «Стародавнє суспільство» (1877) та Фрідріха Енгельса «Походження сім'ї, приватної власності і держави» (1884).

Впровадження в праці Шарля Ренув'є «Посібник зі стародавньої філософії» (1844) поняття локальної цивілізації. Проблеми вирішення локальних цивілізацій в працях Жозефа Артюра де Гобіно «Есе про нерівність людських рас» (1853–1855), Генріха Рюккерта «Підручнику світової історії в органічному уявленні» (1857) Арнольда Тойнбі «Розуміння історії» (1934–1961). Проблеми цивілізаційного розвитку сучасного світу у праці Семюела Гантінгтона «Зіткнення цивілізацій та перетворення світового порядку» (1996). Розуміння сутності цивілізації як певного соціокультурного простору (ареалу),

якому притаманні спільні риси політичної, правової, економічної, мистецької та технічної культури.

Тема 2. Шляхи виникнення цивілізаційних ареалів

Мета – сформулювати уявлення про шляхи виникнення локальних цивілізацій та їх відмінності

Природний та імперський шлях становлення локальних цивілізацій. Природний шлях – формування спільного соціокультурного поля відбувається на ґрунті спільних історичних витоків, спільної мови, спільної міфології тощо. Давньогрецька цивілізація. Імперський шлях – утворення спільного соціокультурного поля внаслідок завоювань та підкорення одних народів іншими. Римська цивілізація – *Pax Romana*.

Типологічна залежність локальних цивілізацій від шляхів їх виникнення. Цивілізації вільних народів та держави-цивілізації. Відкриті та закриті цивілізації. Європейській та євразійській цивілізаційні ареали. Особливості геополітичного та геочивілізаційного розташування України.

Тема 3. Генезис та розвиток європейської цивілізації

Мета – з'ясувати особливості виникнення та розвитку європейської цивілізації

Культурної спадщина Римської імперії як підґрунтя виникнення європейської цивілізації. Роль християнської релігії та латинської мови в формуванні європейської цивілізації. Вселенський характер католицької церкви та її вплив на регулювання міждержавних відносин. Епоха Відродження в європейській історії.

Розвиток європейської цивілізації після Другої світової війни. Процес економічної та політичної інтеграції європейських країн. Етапи формування Європейського співтовариства. Формування загальноєвропейської правової системи.

Тема 4. Походження євразійської цивілізації

Мета – сформулювати уявлення про походження розвитку та сутність євразійської цивілізації

Монголо-татарське коріння походження євразійської цивілізації. Купівля московським князем Іваном Калитою у золо ординського хана Узбека ярлика на велике князівство на руських землях. Функції великого князя руських земель в структурі золотоординської держави. Процес «збирання руських земель навколо Москви». Від'єднання Московського князівства від Золотої Орди та успадкування її політичної культури. Поверхневий характер спроб європеїзації та модернізації Московії. Перетворення Московії на Російську імперію.

Роль Руської православної церкви в становленні та розвитку євразійської цивілізації. Неканонічний спосіб виникнення Московського патріархату. Домінування державної влади над церковною. Скасування Петром I патріархату та перетворення Руської православної церкви на структуру державного апарату.

Більшовицький переворот у Росії та встановлення тоталітарного режиму. Спроба розбудови комуністичної цивілізації. Ідеологізація культури. Зомбування свідомості. Знищення Російської православної церкви. Небувалий розмах політичних та релігійних переслідувань. Використання Сталіним концепції євразійства для впливу на кола російської еміграції. Реанімація Російської православної церкви в роки Другої світової війни та встановлення жорсткого контролю за нею з боку органів державної безпеки.

Тема 5. Давньоруські державні утворення та їх цивілізаційні зв'язки

Мета – виявити історичні витoki формування цивілізаційного поля України

Норманське походження Давньоруської держави (Київської Русі). Запровадження християнства. Династичні зв'язки київських князів. Територіальна експансія на Схід. Розпад Київської Русі внаслідок феодалної роздробленості.

Виникнення на теренах України Руського князівства Романа Мстиславовича (Галицько-Волинської Русі). Розширення та зміцнення Галицько-Волинської Русі за Данила Романовича (Данила Галицького). Протистояння Золотій Орді, спроба створення антиординської коаліції європейських держав. Прийняття Данилом титулу Короля Русі від папи римського Інокентія IV. Вхідження Руського королівства до європейського політичного та соціокультурного поля. Запровадження інституту державного гербу. Перетворення в подальшому барв гербу Руського королівства як національні символи України. Причини загибелі Галицько-Волинської Русі. Поділ її території між Польщею та Литвою.

Тема 6. Україна в складі Речі Посполитої: цивілізаційний аспект

Мета –

Українські землі у складі Польського королівства та Великого князівства Литовського. Об'єднання Польщі та Литви в Річ Посполиту. Люблінська унія.

Політичний устрій Річі Посполитої. Крайня децентралізація. «Шляхетська демократія» як одна з первинних форм представницької демократії. Двопалатний парламент Річі Посполитої та функції його палат. Інститут виборного монарха. Місцеве самоврядування. Магдебурзьке право.

Виникнення перших на терені Східної Європи вищих навчальних закладів. Міжконфесійні відносини. Боротьба між православ'ям та католицизмом. Спроба об'єднати православ'я та католицизм в межах однієї церкви. Берестейська унія.

Тема 7. Українські землі в складі Російської імперії: цивілізаційні наслідки

Мета – усвідомити насильницький характер залучення України до євразійського цивілізаційного поля

Національно-визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького (1648 – 1654 рр.) та її політичні й соціокультурні наслідки. Виникнення «Козацької держави». Зближення з Росією. Переяславська Рада. Перехід Гетьманщини під протекторат Росії при збереженні основних прав і вольностей Війська Запорозького. Переяславський договір 1654 р. Порушення Росією своїх зобов'язань за Переяславським договором. Поділ території України між Московською державою та Річчю Посполитою. Наступ на права Війська Запорозького.

Національний супротив московізації України. Гетьманство Івана Виговського. Московсько-українська війна 1658–1659 рр. Гадяцька угода 1658 р. Відставка Івана Виговського. Переяславський договір 1659 р. Гетьманство Івана Мазепи. Союз зі Швецією як спроба звільнитися від московського панування та вибороти державну незалежність України. Полтавська битва 1709 р. та її наслідки. «Пакти і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького» Пилипа Орлика (1710 р.) як праобраз сучасних конституцій.

Поступове включення українських земель до складу Російської імперії. Наслідки Другого та Третього розділів Річі Посполитої. Культурно-національне гноблення українського населення. Політика русифікації та асиміляції українського етносу. Акти про заборону української мови. Насильницьке підпорядкування православної церкви в Україні московській митрополії. Заборона греко-католицької церкви.

Тема 8. Українські землі в складі центральноєвропейських держав

Мета – з'ясувати витоки ментальних розбіжностей населення Східноукраїнських та Західноукраїнських земель

Включення Галичини, Буковини та Закарпаття до складу Австрійської (з 1868 р. Австро-Угорської) імперії. Статус Українських земель. Ліберальний характер Австро-Угорщини. Елементи культурної автономії українського населення: українські навчальні заклади, український друк, українська преса. Збереження греко-католицької церкви. Українські політичні партії та позапартійні громадські організації. Національне

піднесення західноукраїнського населення в роки Другої світової війни. Українські січові стрільці. Розпад Австро-угорської імперії.

Західноукраїнські землі між світовими війнами. Особливості соціокультурного розвитку українських земель у складі Республіки Польщі, Королівства Румунії та королівства Угорщини. Структури самоорганізації українського населення та їх боротьба на захист своїх культурних та політичних прав. Виникнення Організації Українських Націоналістів.

Тема 9. Україна в полі радянської цивілізації

Мета – з'ясувати сутність радянського цивілізаційного поля та його генетичну спорідненість з євразійською цивілізацією

Спроба створення української державності після загибелі Російської імперії. Українська Народна Республіка. Конституція УНР 29 квітня 1918 р. Гетьманат Скоропадського та відновлення УНР. Поразка національно-визвольних змагань 1917 – 1921 рр. та її причини.

Створення УРСР. Фасадна державність України. Тоталітарно-окупаційний характер комуністичного режиму. Лавірування комуністичної влади в культурній сфері. Репресії проти української інтелігенції. Комуністичні голодомори. Політика латентної русифікації.

Супротив патріотичних сил московсько-комуністичному пануванню. Національно-визвольні змагання під проводом ОУН-УПА. Дисидентський рух. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Роль національно-культурної складової в загибелі радянської імперії.

Тема 10. Сучасні проблеми цивілізаційного вибору розвитку України

Мета – розібратися в складних проблемах сучасного етапу цивілізаційного розвитку України

Здобуття Україною державної незалежності. Специфічні особливості процесу посткомуністичної трансформації в Україні. Бінарний характер трансформаційного процесу. Соціокультурне поле українського суспільства. Регіональні особливості політичної та культурної ідентифікації населення України.

Проблеми формування української політичної нації. Соціокультурні орієнтації політичних партій. Вплив російського та західного зовнішньополітичних чинників. Мовне питання. Суттєві зрушення цивілізаційних орієнтацій населення після Революції гідності та російської агресії проти України.

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семинар 1. Становлення уявлень про цивілізацію в історії суспільної думки.

План

1. Впровадження у науковий обіг поняття цивілізації.
2. Методологічні підходи до вирішення локальних цивілізацій.

Семинар 2. Цивілізаційні витоки українського суспільства

План

1. Цивілізаційний простір Давньоруської держави.
2. Вхід за Данила Галицького Руського королівства в європейське політико-культурне поле

Семинар 3. Сутність євразійської цивілізації

План

1. Монголо-татарське коріння євразійської цивілізації

2. Роль державного чинника в становленні та розвитку євразійського цивілізаційного ареалу

Семинар 4. Цивілізаційний розвиток України в комуністичну добу

План

1. Штучний характер спроб створення комуністичної цивілізації
2. Специфіка соціокультурного розвитку України за функціонування комуністичного режиму

Семинар 5. Сучасні проблеми цивілізаційного вибору розвитку України

План

1. Цивілізаційний аспект посткомуністичної трансформації України.
2. Вплив зовнішньополітичних чинників на цивілізаційний вибір українського суспільства.

ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Форма успішності навчання та підсумкового контролю. Передбачено поточний контроль знань аспірантів у формі відповідей на семінарах, виступу з рефератами, якості виконання завдань самостійної роботи. Підсумковий контроль засвоєння знань здійснюється у формі залікового тестування.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D	задовільно	
60 – 63	E		
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ

Основна

Більше половини українців підтримують вступ до ЄС, і лиш 12% – до Митного союзу – URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/04/23/7065596/>

Бойчук М. А. Влада і громадянське суспільство : механізми взаємодії : монографія / М. А. Бойчук – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – 211 с.

Брусилівська О. Г. Посткомуністична Східна Європа : зовнішні впливи, внутрішні зміни : монографія / О. Г. Брусилівська. – Одеса : Астропринт, 2007. – 352 с.

Буздуган Ю. Геополітика та національні інтереси України [Електронний ресурс] //

Матеріали наук. конф. «Національна ідея – відповідь на виклик часу». – Режим доступу: http://varianty.org.ua/National_idea/Buzduhan.htm. – Назва з екрана.

Василенко В. Правова регламентація статусу офіційної (державної) мови у практиці європейських держав [Електронний ресурс] / В. Василенко // Центр соціогуманітарних

- досліджень ім. В. Липинського. – Режим доступу: <http://www.lrc.org.ua/projects/mova-ua-vasylenko.html>. – Назва з екрана.
- Веселова О. М. Голодомори в Україні, 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947: Злочини проти народу / О. М. Веселова, В. І. Марочко, О. М. Мовчан. – 2-е вид., допов. – Київ, Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 2000. – 174 с.
- Відомість про результати Всеукраїнського референдуму, 1 грудня 1991 р. // ЦДАВО України. – URL: http://www.archives.gov.ua/Sections/15r-V_Ref/index.php?11 (дата звернення 05.10.15).
- Глава Совета муфтиев России : Кремль хочет задавить ислам. – http://sensor.net.ua/ru/news/view/146875/glava_soveta_muftiev_rossii_kreml_hochet_zadavit_islam. – Назва з екрана.
- Гобино, Ж. А. де. Опыт о неравенстве человеческих рас / пер с франц. – М. : Одиссей, Олма-пресс, 2000. – 765 с.
- Головаха Е. Основные этапы и тенденции трансформации украинского общества : от перестройки до «оранжевой революции» / Е. Головаха, Н. Пантина // Социология : теория, методы, маркетинг. – 2006. – № 3. – С. 32–51.
- Головаха Е. И. Трансформирующееся общество. Опыт социологического мониторинга в Украине / Е. И. Головаха. – К.: Ин-т социологии НАНУ, 1996. – 143 с.
- Дергачов О. Україна у сучасних геополітичних перетвореннях / О. Дергачов // Політична думка. – 1998. – № 2. – С. 186–200.
- Дискин И. Российская модель социальной трансформации / И. Дискин // Pro et Contra. – 1999. – № 3. – С. 5–40.
- Дупак В. Громадянської війни в Україні не було, або яка нам історія потрібна, щоб народом зватися / В. Дупак // Голос України. – 1995. – 13 травня.
- Дупак В. Громадянської війни в Україні не було, або яка нам історія потрібна, щоб народом зватися / В. Дупак // Голос України. – 1995. – 13 травня.
- Енгельс, Ф. Походження сім'ї, приватної власності і держави // К. Маркс, Ф. Енгельс. Вибрані твори в трьох томах / пер. з нім. – К. : Політвидав України, 1977. – Т. 3. – С. 190–336.
- Європеїзація Центральної та Східної Європи / Уклад. Ф. Шіммельфеннінг, У. Зедельмаєр; пер. з англ. – К. : Юніверс, 2010. – 281 с.
- Єремєєв О. С. Проблема співвідношення влади і свободи в українському суспільстві : «Помаранчева революція» – до та після / О. С. Єремєєв // Наукові записки Нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія». – Т. 57 (Політичні науки). – К., 2006 – С. 43–47.
- Жиро Т. Политология / Т. Жиро; пер. с польск.. – Х. : Изд-во «Гуманитарный Центр», 2006. – 428 с.
- Жулинский М. Художник, распятый на кресте политики. Судьба Владимира Винниченко // Дружба народов. – 1989. – № 12. – С. 147–160.
- Кадырбаев А. Ш. Золотая Орда как предтеча Российской империи. – URL: <http://www.cas.org/datarus/kadirbaev.shtml> (дата звернення 21.09.15).
- Колодій А. Політичний режим в Україні. Спроба транзитивного підходу / А. Колодій // Сучасність. – 1999. – № 7/8. – С. 84–96.
- Колодій А. Становлення громадянського суспільства в Україні / А. Колодій // Ї – незалежний культурологічний часопис (Львів). – 2001. – № 22. – С. 21–53.
- Костецька, М. Колаборант Іван Калита / Історія. – Львів, № 3 (16), березень 2015.— С. 20–21.
- Кравчук Л. М. Ми не маємо права знехтувати уроками минулого. Виступ на науковій конференції, присвяченій 60-м роковинам голодомору 1932–1933 рр. // Голос України. – 1993. – 11 вересня.
- Кульчицький С. В. Антикомуністичні революції: 1991 рік, 2004 рік... Що далі? / С. В. Кульчицький // Історія України. – 2005. – № 7. – С. 1–7.

- Куц Г. М. Ліберальні трансформації політичного простору / Г. М. Куц : монографія – Х. : Віровець А. П. «Апостроф», 2011. – 300 с.
- Луцишин Г. І. Діяльність етнополітичних партій : консолідація політичної нації чи загострення міжетнічних відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_48/Gileya48/P8_doc.pdf. – Назва з екрана.
- Луцишин Г. І. Політизація етнічності : консолідація чи деконсолідація нації? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2011_2/42.pdf. – Назва з екрана.
- Маркс К. Разоблачения дипломатической истории XVIII века. – URL: <http://rko.marsho.net/articl/marx.htm> (дата звернення 21.09.15).
- Михальченко М. І. Соціально-політична трансформація України : реальність, міфологеми, проблеми вибору / М. І. Михальченко, В. С. Журавський., В. В. Танчер - К.: Логос, 1997. – 180 с.
- Михальченко Н. И. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? / Н.И. Михальченко // К.: Ин-тут социологии НАНУ, 2001 – 440 с.
- Мотиль О. Підсумки імперій : занепад, розпад і відродження / О. Мотиль; пер. з англ. – К : Критика, 2009. – 199 с.
- Национальный состав населения СССР : по данным Всесоюзной переписи населения 1989 г. / Госкомстат СССР. — М. : Финансы и статистика, 1990. – 159 с.
- Павлов В. Поступ демократії у світі : український контекст / В. Павлов – К. : Фонд «Європа ХХІ», 2007. – 208 с.
- Пивоваров Ю. С. Русская власть и публичная политика. (Заметки историка о причинах неудачи демократического транзита) // Полис. – 2006. – № 1. – С. 12-32.
- Политолог РФ рассказала о катастрофической политике Путина в отношениях с Украиной – URL: <http://www.facenews.ua/news/2015/293654/> (дата звернення 11.10.15).
- Політичні структури і процеси в сучасній Україні : політологічний аналіз / за ред. Ф. М. Рудича. – К.: Наукова думка, 1995. – 266 с.
- Поліщук І. О. Еволюція культури політичних виборів в Україні : монографія / І. О. Поліщук. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008. – 325 с.
- Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги / К. Поппер; пер. з англ. – К. : Основи, 1994. – Т. 1. – 644 с. ; – Т. 2. – 494 с.
- Почти треть украинцев видят угрозу возникновения конфликта на национальной почве – опрос [Електронний ресурс] // ФОКУС.ua. – 2012. – 4 октября. – Режим доступу: <http://focus.ua/politics/246427/>. Назва з екрана.
- Про проголошення незалежності України : постанова Верховної Ради Української РСР від 24 серпня 1991 р. № 1427 // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 38. – Ст. 502.
- Романюк О. І. Від тоталітаризму до демократії та національної державності : системний аналіз посткомуністичних трансформацій : монографія / О. І. Романюк – Х. : ХДАК, 2011. – 376 с.
- Романюк О. І. Друга посткомуністична революція в Україні // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – № 111 : зб. наук. пр. Серія : «Питання політології». – Харків, 2014. – Вип. 26. — С. 14-22.
- Романюк О. І. Національне питання в контексті проблем посттоталітарної трансформації українського суспільства / О. І. Романюк // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – №504. – Серія «Історія України», вип. 4. – Х., 2001. – С. 238–245.
- Романюк О. І. Політична культура України : сучасний стан та перспективи розвитку / О. І. Романюк // Культура України : зб. статей / ХДАК. – Вип. 4. – Х., 1997. – С. 14–21.
- Романюк О. І. Посткомуністичні трансформації : соціокультурні та етнокультурні аспекти / О. І. Романюк // Політична культура суспільства : джерела, впливи, стереотипи. Зб. статей і тез за матеріалами Всеукр. наук.-теор. конф. – ХХ Харківські політологічні

- читання. – Х. : НЮАУ ім. Ярослава Мудрого, НДІ держ. будівництва та місцевого самоврядування АПрН України, 2008. – С. 286–290.
- Романюк О. І. Про взаємозумовленість процесів розбудови Української суверенної держави та посттоталітарної трансформації українського суспільства / О. І. Романюк // Українська державність : становлення, досвід, проблеми : зб. наук. статей (за матеріалами XII Харківських політологічних читань). – Х.: Право, 2001. – С. 78–79.
- Романюк О. І. Про характер сучасного політичного режиму Росії // Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Я. Мудрого». Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Харків, 2014. – № 4 – С. 152-159.
- Романюк О. І. Російсько-український воєнно-політичний конфлікт : причини та шляхи розв'язання // Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Я. Мудрого». Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Харків, 2015. – № 3 – С. 244-248.
- Романюк О. Суспільно-політичні трансформації в новоутворених посткомуністичних країнах : спроба системного аналізу / О. Романюк // Людина і політика. – 2003. – № 5. – С. 3–11.
- Романюк О. І. Формування європейських ціннісних орієнтацій через систему освіти – важливий чинник процесу інтеграції України до Європейського Союзу / О. І. Романюк // Бюлетень європейських студій : спец. випуск – підсумки міжнар. семінару «Викладання Європейських студій», 19-22 травня, м. Донецьк. – 2005 – № 2 (1). – С. 13–17.
- Сурков В. Параграфы про суверенную демократию [Електронний ресурс] / В. Сурков // Эксперт. – 2006. – № 43 (20 ноября) – Режим доступа : http://expert.ru/expert/2006/43/nacionalizaciya_budushego. — Назва з екрана.
- Тишков В. Русский мир : смысл и стратегии [Електронний ресурс] / В. Тишков. – Режим доступа : http://sr.fondedin.ru/new/fullnews_arch_to.php?subaction=showfull&id=1185274651&archive=1185275035&start_from=&ucat=14&. – Назва з екрана.
- Тойнби, А. Дж. Постигание истории : сборник / Сост. А. П. Огурцов; пер с англ. – 736 с.
- Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (ратифікована Законом України № 1678-VII від 16.09.2014) – URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення 12.10.15)
- Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами – URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_012 (дата звернення 12.10.15).
- Україна в сучасному геополітичному просторі : теоретичний і прикладний аспект / за ред. Ф.М.Рудича. – К. : МАУП, 2002. – 488 с.
- Хантингтон, С. Столкновение цивилизаций и преобразование мирового порядка / пер. с англ.. – М. : ООО «Изд-во АТС», 2003. – 603 с.
- Хакимов Р. С. Метаморфозы духа (к вопросу о тюркско-татарской цивилизации) / Р. С. Хакимов. – Казань : Идель-Пресс, 2005. – 304 с.
- Чорний С. національний склад населення України в XX сторіччі. – Київ : Картографія, 2001. – 86 с.
- Шевельов Ю. З історії незакінченої війни / Упор. О. Забужко, Л. Масенко. – Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 471 с.
- Шкаратан О. И. К сравнительному анализу влияния цивилизационных различий на социальные процессы в посткоммунистическом мире / О. И. Шкаратан // Социс. – 2007. – № 10. – С. 15–25.
- Шляхетська демократія. – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Шляхетська_демократія (дата звернення 28.09.15).
- Щедрова Г. П. Громадянське суспільство та політична культура : теоретичний та прикладний аспекти : монографія / Г. П. Щедрова. – Луганськ : Елтон-2, 2009. – 308 с.

- Brubaker, R. National Minorities, Nationalizing States, and External Homelands in the New Europe / R. Brubaker // *Daedalus*. – 1995. – Vol. 124. – No. 2. – P. 107–132.
- Brubaker, R. *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe* / R. Brubaker. – Cambridge (Mass) : Cambridge University Press, 1996. – 216 p.
- Brubaker, R. Nationalizing States in the Old «New Europe» – and the New / R. Brubaker // *Ethnic and Racial Studies*. – 1995. – Vol. 19. – No 2. – P. 411–437.
- Brubaker, R. Nationalizing States Revisited: Projects and Processes of Nationalization in Post-Soviet States / R. Brubaker // *Ethnic and Racial Studies*. – 2011. – Vol. 34. – No 11. – P. 1785–1814.
- Kuzio, T. «Nationalizing State» or Nation Building? A Critical Review of the Theoretical Literature and Empirical Evidence / T. Kuzio // *Nations and Nationalism*. – 2001. - Vol. 7. – No 2. – P. 135–154.
- Kuzio, T. Transition in Post-Communist States : Triple or Quadruple / T. Kuzio // *Politics*. – Vol. 1. – 2001. – No. 3. – P. 168–177.
- Linz, J. State Building and Nation Building / J. Linz // *European Review*. – 1993. – Vol. 4. – No 1. – P. 355–369.
- Morgan, L. H. *Ancient Society or Researches in the Lines of Human Progress from Savagery. Through Barbarism to Civilization*. – Henry Holt &Co, 1877 – 560 p.
- Political Culture in Post-Communist Europe : Attitudes in New Democracies* / ed. by D. Pollack, J. Jacobs, O. Muller, G. Pickel. – Aldershot : Ashgate Publishing Company, 2003. – 286 p.
- Renouvier, Ch. B. *Manuel de philosophie ancienne*. – Paris : Paulin, 1844. – Vol 1. – lii, 324 p.
- Riqueti de Mirabeau, V. *L'Ami des hommes, ou Traité de la Population*, – Hambourg : Chretien Hérold, 1756–1762. – Les 6 vol.
- Rückert, H. *Lehrbuch der Weltgeschichte in organischer Darstellung*. – Leipzig : Weigel, 1857. – 616 s.
- Stepan, A. Ukraine: Improbable Democratic «Nation-State» but Possible Democratic «State-Nation»? // *Post-Soviet affairs*. – 2005. – No. 4. – P. 279–308.